

מבוא

כ"ק אדמו"ר הריי"ץ זיכה אותנו במידע יקר ערך, ששמע ורשם משחר טל ילדותו ועד לימי הנהגתו, אודות ראשית התנוצצות החסידות ותולדות אדמו"רי וחסידיו חב"ד לדורותיהם.

תלאות רבות ידע רבינו בימי חייו, במסעותיו משתקפת הטלטלה הגדולה שעבר העם היהודי בדורו. בצעירותו סייע בעד אביו בפעילות למען הטבת מצבם הגשמי של יהודי מזרח אירופה, בד בכר עם הפעילות המתמדת להגנה על מצבם הרוחני אל מול תנועת ההשכלה וגרורותיה. במסגרת זו שימש כמנהל ישיבת 'תומכי תמימים' שהוקמה בשנת תרנ"ז בחצר החסידות בליובאוויטש.

תקופת הסתלקות אביו הגדול כ"ק אדמו"ר הרש"ב בשנת תר"פ, היתה עת צרה לישראל, עם עליית השלטון הקומוניסטי בברית המועצות. בהנהגת רבינו פעלו חסידיו ללא לאות לשמירת גחלת היהדות במחתרת מתוך מסירות נפש ובעקבות זאת נאסר רבינו בשנת תרפ"ז תוך סכנה ממשית לחייו. בי"ב תמוז התבשר רבינו על שחרורו, ותקופה קצרה לאחר מכן יצא מרוסיה וקבע את מושבו בלטביה ובפולין, שם הוסיף להפיץ את אור היהדות והחסידות, גם כאשר עננים שחורים העיבו על שמי יהדות מזרח אירופה.

בחסדי שמים ניצל רבינו מאימת השואה הנוראה והיגר לארצות הברית בשנת ת"ש. שם נדרש להתמודדות מסוג אחר, מול ניסיון העושר והתרבות האמריקאית. אך רבינו הוסיף אומץ והכריז אשר "אמריקה אינה שונה", הקים בה מוסדות וארגונים, ישיבות ובתי חינוך, והביא למהפכה יהודית תורנית במדבר שממה רוחני זה. אף בתקופת חייו האחרונה המשיך בלי לאות בפעלו התורני והחינוכי ושלח את חסידיו לחזק את יהדות מרוקו ועוד.

הנה אם כן תקופת חייו של רבינו רוויה הייתה בפעלים ובמעש מחד, ובתהפוכות החיים ותלאותיהם מאידך; אך כל אלו לא הפריעו את רבינו מעיסוקו במפעל הגדול של הנצחת דברי ימי החסידות. במשך עשרות בשנים נהג בשיחותיו והתוועדויותיו

לתאר את זכרונותיו ולספר בדקדוק רב סיפורי חסידים כפי שנמסרו לו איש מפי איש, כאשר על יסוד סיפורים אלו היה תובע מן החסידים המקשיבים להשתפר בעבודת ה'. ההערכה היא כי במשך חייו כתב רבינו יותר מ-100,000 אגרות (!), וחלק נכבד מהאגרות שהגיעו לידינו עוסקות אף הן בתיאור עולמה של חסידות, בתולדותיה ובסיפוריה.

על גבי השיחות והאגרות הרבות, עולות ומזהירות ביופיין הרוחני והציורי, רשימותיו הקדושות, הגדושות והמרתקות של רבינו. ברשימות אלו שהוכנו ברובן לפרסום, השקיע רבינו זמן ומאמץ רב, כפי שניתן להיווכח בין היתר מן התכתובות שהגיעו לידינו בינו לבין חתנו כ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל זי"ע, בשעה שהאחרון הגיה את הרשימות לפני פרסומן בקובץ 'התמים' שיצא לאור בוורשה לפני מלחמת העולם.

רשימות אלו הפכו לנכסי צאן ברזל. הן מבוססות על דברים ששמע רבינו מאביו הגדול ומגדולי החסידים שהסתופפו בחצר ליובאוויטש. חלקן עוסקות בכבשונה של חסידות ובבירור מהות תורת חסידות חב"ד ודרכה; אחרות מתארות את דברי ימיהם של אדמו"רי חב"ד ופועלם, ההווי הקהילתי של יהודי מזרח אירופה, תיאור דמותם של חסידים קדמונים וזכרונות הילדות של רבינו.

הקורא את הרשימות הללו חש שהן מדברות הישר אל נשמתו ומעוררות בליבו ערגה וגעגועים אל עולם קסום של תורה, חסידות, יראת שמים, אמונה תמה, מידות טובות ואהבת ישראל.

סיפורי צדיקים בכלל, וסיפורי צדיקי החסידות בפרט, מהווים נדבך עיקרי בדרכי החסידות, שכן כוחם רב לעורר את השומע לעבודת הבורא. עניינו ותוכנו של הסיפור החסידי בא לידי ביטוי באמרתו של רבינו: "על כל סיפור להביא תועלת ב'עבודה' ולפתוח את הלב והמוח ל'השכלה'. ספר בראשית הוא ברובו סיפורי מעשיות, ונקרא 'ספר הישר', שכן הסיפורים הקדושים מביאים ישרות בלב ובמוח האדם, שיהיו כלים לקבלת תורה ועבודת ה'" (לקוטי דיבורים חלק א ע' 178).

בספר זה נאספו רשימות נבחרות מכתבי רבינו, המקיפות את תחומי יצירתו הציורית והסיפורית:

במדור 'כבשונה של חסידות' באו רשימות עיוניות יותר המלכנות את מהותה של תורת החסידות ואופן לימודה ומציגות את חידושה של חסידות חב"ד ביחס לחסידות הכללית.

במדור 'דברי ימי אדמו"רי חב"ד' באו רשימות העוסקות בתהליך לידתה של תנועת החסידות, אופי היהודים והקהילות בתקופות אלו, ובייחוד בתיאור דמותם ופועלם של שלושת אדמו"רי חב"ד הראשונים: אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצמח-צדק. ברשימות אלו מתואר גם המתח ששרר בין החסידים למתנגדים באותם ימים, והנסיונות להפיגו.

במדור 'דברי ימי החסידים' מופיעות שתי רשימות המייצגות קבוצה שלמה של כתבים בהם עסק רבינו בתיאור דמותם וסיפורם של חסידים מסוימים. האחת עוסקת בסיפורו המופלא של החסיד ר' יוסף "בעל עגלה" - תלמיד חכם מופלג שהפך בגיל מתקדם לעגלון, לאור משמעות הוראת אדמו"ר הזקן; השנייה עוסקת בסיפור התקרבותו לאור החסידות של החסיד ר' שמואל בצלאל, שהיה לימים מורו של רבינו.

במדור 'רבינו בילדותו' באו תיאורים נבחרים מיומן רבינו בילדותו, על חייו בחצר החסידות ועל יחסיו עם אביו הרבי. וכן תיאור מאסרו הראשון בהיותו ילד, מתוך שבע הפעמים בהן נאסר במשך השנים.

במסגרת העריכה נוספו כותרות ונעשתה חלוקה מחודשת לסעיפים במידת הצורך. בגוף הספר נשמרה לשונו המקורית של רבינו, למעט שינויים קלים שנעשו בכדי לאפשר קריאה נוחה ברצף לקורא בן ימינו, כגון החלפת סדר המילים במשפט, שינויי כתיב בהתאם למקובל כיום וכדומה. כמו כן שולבו בפנים בחצאי אריח ביאורי מילים ומילות קישור נדרשות.

לתועלת הקורא, שולבו בין הדברים ציטוטים וסיפורים שונים השייכים לתוכן הרשימה, ובאו במסגרות מיוחדות.

בשולי הגיליון הובאו הערות מאת רבינו או הערות חתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע, וכן נוספו כעת הערות על מושגים ואישים שונים, לפי הצורך. חלק מן הרשימות הובאו בספר באופן חלקי, כפי שצוין בשולי הגיליון במקומות המתאימים.

רבותינו זכרונם לברכה קבעו: "גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה" (ברכות ז, ב). ביציקת המים על ידו של הרב, מתגלה קשר נשמתי עמוק ופנימי לתורה, שאינו מתגלה בהכרח באמצעות הלימוד. כך גם ניתן להמליץ על סיפורי צדיקים וחסידים, בפרט המסופרים על ידי אדמו"ר (עיין במאמרו של רבינו, ד"ה 'לכה דודי' תרפ"ט, פרק ב) - שהם מוסיפים אור וחיות מיוחדת בעבודת האדם לקונו, בכוח הלחלוחית והלהט המצויים דווקא בסיפורים אלו.

ספריית מעיינותיך

תוכן העניינים

כבשונה של חסידות

- 17 ..... תורת החסידות.
46 ..... לימוד החסידות.
87 ..... חב"ד ופולין והתייחסותם לבעל שם טוב והרב המגיד.

דברי ימי אדמו"רי חב"ד

- 107 ..... דורות הראשונים בחסידות חב"ד.
124 ..... אבות החסידות.
147 ..... יהדות רוסיה הלבנה / סיפוריו של החסיד ר' יצחק אייזיק.
175 ..... ויכוח הגדול במינסק.
190 ..... דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן.

דברי ימי החסידים

- 257 ..... ר' יוסף בעל עגלה ור' שלמה ליב בעל תשובה.
279 ..... תולדות הרשב"ץ נ"ע.

רבינו בילדותו

- 305 ..... זכרונות ילדות.
333 ..... המאסר הראשון.
341 ..... מפתח אישים.

תורת החסידות¹

במענה על שאלתו אודות חכמת תורת החסידות: מהותה, ענינה, פעולתה בקניני מעלת האדם. ואודות העבודה שבלב זו תפלה: מהותה ותוכן פעולתה המביאה חכמת תורת החסידות מהכח הרוחני בפועל בחיים. והכרח ענינם בשלימות עבודת השם יתברך, תעודת כל החי בישראל.

הנני בזה להשיבו דבר דבר על אופנו:

א. חקירה אלוקית עיונית

איתא בזהר² "תלת קשרין מתקשראן דא בדא, ישראל אורייתא וקודשא בריהו הוא, וכלהו דרגין על דרגין סתים וגליא".

שלשה אלה, קודשא־ברוך־הוא אורייתא וישראל, יש בהם גליא וסתים.

הגליא דתורה מצות ואלקות מבואר בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים; והסתים דתורה מצות ואלקות מבואר במדרשים, בזהר הקדוש, בספרי הקבלה, חקירה וספרי מוסר.

חשף הוי' את זרוע קדשו ויאר לנו על ידי מורנו הבעל שם טוב ותלמידיו הקדושים כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע את תורת החסידות, המחברת הסתים והגליא בביאורים שונים, ובמידה ידועה מגלה התוך והפנימיות דתורה ומצות, ומעוררת רגש אלקי בלב ישראל החי.

וביחוד חסידות חב"ד היא חקירה אלקית הפותחת שערי היכלי חכמה ובינה, לידע ולהכיר את מי שאמר והיה העולם בהשגה שכלית, ומורה דרך אשר כל אחד ואחד לפום שיעורא דיליה יכול לגשת אל הקדש לעבוד את הוי' במוחו ולבו.

1. רשימה זו נכתבה בחורף תרח"ץ ופורסמה כחוברת מיוחדת בשנת תש"ו. נדפסה גם באגרות קודש רבינו חלק ד' ע' שיבישלה. להלן הודגשו הערות בשולי הגיליון שנכתבו בידי רבינו או בידי חתנו כ"ק אדמו"ר זי"ע (שהוציא לאור את החוברת).

2. ח"ג דף ע"ג ע"א.

תורת חסידות חב"ד עם היותה חקירה אלקית עיונית בעומק נפלא, הנה בכל זה מבארת כל השכלה עיונית בביאור רחב בדוגמאות ומשלים קרובי ההשגה, ומסברת בעין יפה עד אשר יהיה מובן ומושג גם לקטני ההשגה.

כאורח לימודי המושכלות מן הקל אל החמור, הנה כן הוא גם בלימוד תורת החסידות, אשר מוליך הוא משליכה לשליכה בסולם החכמה והמדע.

אמנם יתרון לתורת החסידות בזה, אשר מעוררת גם רגשי הלב להתפעל באותה המדה שבלב המחוייבת מידיעתה והשגתה של ההשכלה ההיא, אשר למד בתורת החסידות.

ב. קריאה כתרנגול שביטלה קטרוג

מורנו הבעל שם טוב נ"ע פתח צינור היכולת בעבודת השם יתברך, בהוראה והדרכה אשר כל אחד ואחד מישראל יכול הוא לעבוד את הוי' באהבה וביראה. גם אנשים פשוטים, הנה על ידי תמימות עבודתם באמירת תהלים - אף גם כשאנם יודעים פירוש המלות, ואהבת ישראל, מתקרבים המה בהתקרבות פנימי אל ה', להיות כי העיקר הוא המעשה והעבודה בתום לב.

וכמעשה הידוע:

עובדא הוה בימי מורנו הבעל שם טוב נ"ע, אשר היה קטרוג של כליה רחמנא ליצלן על אחת הקהילות, וכשראה מורנו הבעל שם טוב את כובד המצב, הרָבָה בתפלה ובתחנונים בראש השנה וביום הכפורים.

ויהי בעת תפלת נעילה, הכירו התלמידים הקדושים בתפלת מורנו הבעל שם טוב אשר מצבו של הקטרוג רחמנא ליצלן הוא רציני במאד, ויתאמצו גם הם בתפלות תחנונים בבכיות עצומות מעומקא דליבא.

כראות מתפללי בית הכנסת בעזרת ישראל ובעזרת נשים אשר מורנו הבעל שם טוב ותלמידיו הקדושים מתאמצים בתפלתם, וכשמעם זעקתם וצעקתם בקול מר צורח בבכיות ובתחנונים, נשבר לבכם בקרבם ויבכו גם הם בתפלתם.

כשראו אשר כבר הגיע זמן תפלת ערבית, ומורנו הבעל שם טוב ותלמידיו הקדושים עודם עומדים על עמדם מתחזקים ומתאמצים בתפלתם - הבינו כולם כי המצב נורא הוא, ויבכו האנשים והנשים מעומק נקודת לבכם בבכיות עצומות ויהי רעש גדול.

זה איזה שנים אשר בחור עברי בן כפר רועה צאן ובקר, בא לו לימים הנוראים לבית

הכנסת של מורנו הבעל שם טוב, ובהיותו בור גמור היה עומד מקשיב ומסתכל בפני החזן באין אומר ודברים.

ככפרי היה רגיל בקול הבהמות, העזים, הכבשים, הציפורים והעופות, והחשוב ביניהם היה אצלו קול התרנגול בקריאתו. ובראותו ההתרגשות הגדולה אשר בבית הכנסת, ובשמעו הבכיות בעזרת ישראל ובעזרת נשים, והצעקות הנוראות הנה גם לבבו נשבר בקרבו, ויקרא בקול גדול: קוקי-רעקא-האָן, ג־ט האָב רחמנות! [=קוקוריקו תרנגול, ה' רחם נא!].

בהשמע בבית הכנסת קול הקורא כתרנגול, נבהלו העומדים בעזרת ישראל, ונפחדו השומעות בעזרת נשים, ולא ידעו מי הוא הקורא; וכשמעם הצעקה "ג־ט האָב רחמנות", ראו כי הבחור הכפרי השמיע קולו.

אחדים מהמתפללים אשר עמדו אצל הכפרי, גערו בו להשתיקו וחפצו לגרשו. ויאמר אליהם: "גם אנכי יהודי, ואלקיכם הוא גם אלוקה שלי". השמש הזקן ר' יוסף יוזפא הרגיע את רוחם של המתפללים, ויאמר להכפרי כי ישאר על מקומו כבתחלה.

כעבור רגעים אחדים אחר המאורע עם בן הכפרי, נשמע קולו של מורנו הבעל שם טוב, ואחריו התלמידים הקדושים הממהרים לסיים תפלת השמונה עשרה בנעילה, ופני קודש הבעל שם טוב נהרו מגיל.

בנעימה מיוחדת התחיל מורנו הבעל שם טוב חזרת הש"ץ בתפלת נעילה, ובהתעוררות מיוחדת אמר פסוקי היחוד: שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים. וישיר מורנו הבעל שם טוב שירי שמחה.

כשבת מורנו הבעל שם טוב עם תלמידיו הקדושים בסעודת מוצאי יום כפורים, הואיל לספר כל פרטי עניני הקטרוג רחמנא ליצלן שהיה - ל"ע - על עדה בישראל, וכאשר התאמץ בתפלתו לעורר רחמי שמים על העדה, הנה פגש רחמנא ליצלן קטרוג גדול עליו, על אשר משתדל להושיב בני ישראל בכפרים ובפרשת דרכים, אשר יכולים הם ללמוד ח"ו משכניהם.

[וסיים הבעל שם טוב:] "כשהתחילו לבדוק במעשיהם ומצבם של אנשי הכפר, ראיתי אשר המצב הוא קשה במאד והייתי בכל רע; אך לפתע פתאום נשמע במרום קול קריאתו של בן הכפר התם: "קוקי-רעקא-האָן, ג־ט האָב רחמנות", אשר קריאה תמימה זו גרמה קורת רוח למעלה עד רום המעלות, ובטלו הקטרוגים מעל העדה ומעלי".

ג. אור וחיות בכל דבר

כ"ק אדמו"ר הזקן בתורת החסידות מורה דרך לכל הקרב לגשת אל הקדש לעבוד את הוי' במוח ובלב, בעבודה בפועל ביראת שמים בין אדם לקונו בקיום המצות, ובמדות טובות בין אדם לחבירו, על ידי הבנה במוחו הגשמי השגה אלקית.

באחת ההתועדויות שהיתה בין החסידים הראשונים בשמחת הבר מצוה של בן כ"ק אדמו"ר הזקן, הרי הוא כ"ק אדמו"ר האמצעי, היה נושא השיחות אודות ביאת המשיח ותחיית המתים.

אמר אחד החסידים הגדולים, אשר כ"ק אדמו"ר מחיה מתים, בהסבירו כי המת הוא קר ובלתי מתרגש, והתנועה וההתרגשות מורה על החיות. "והישנו?" אומר החסיד, "היש קר ובלתי מתרגש כמו המוח?... וכאשר המוח הקר מבין משיג ומתרגש מהשגה אלקית, האין זה תחיית המתים!?"...

תורת החסידות נותנת אור וחיות בכל דבר, אשר בכל נברא ונוצר בלי הבדל אם צומח או דומם, חי או מדבר, צריכים להסתכל בו ולראות את הדבר ד' אשר בקרבו שמהווה אותו מחייהו ומקיים אותו.

ד. תפילה עם ה'סטנדר'

בלילה השני דחג הסוכות תר"ס בסעודת יום טוב, הואיל כ"ק אדמו"ר הרה"ק [הרש"ב] לאמר:

עתה נתמלא מאה שנה לאותה השיחה הקרושה של כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק אדמו"ר האמצעי בענין עבודת התפלה.

כ"ק אדמו"ר צמח-צדק סיפר לכ"ק אדמו"ר מוהר"ש:

בסעודת יום טוב דלילה השני דחג הסוכות בשנת תק"ס, שאל כ"ק אדמו"ר הזקן את כ"ק בנו כ"ק אדמו"ר [=אדוני חמי מורי ורבי, אדמו"ר האמצעי]: באיזה התבוננות התפללת בראש השנה שעבר?

השיב כ"ק אדמו"ר את כ"ק אדמו"ר: התפללתי בהתבוננות ד"וכל קומה לפניך תשתחוה", בהביטול דפרצוף אדם קדמאה.

אחרי כן שאל כ"ק אדמו"ר את כ"ק אביו כ"ק אדמו"ר: ואתה באיזה התבוננות התפללת?

השיב כ"ק אאזמו"ר: אני התפללתי עם הסטענדרער, דהתהוות הגשמיות הוא מהעצמות.

זאת אומרת, אשר עבודת התפלה היא היא המביאה השגת המוח בהרגשת הלב, ושתיים יחד בעבודה בפועל המצות ביראת שמים, וקנין מדות טובות.

ה. פעולת השכלת החסידות ברגש הלב

אמנם כל ביאור באיזה דבר שהוא, הנה בהכרח אשר מהות הביאור ומציאותו הוא בקירוב אל מהותו ומציאותו של הדבר המתבאר, ועד כמה שלא ישתדל המבאר להסביר בדוגמאות ומשלים קרובי השגה, מעניני חיי היום-יומי, וגם בשפה ברורה, הנה בכל זה אי אפשר - ואינו רשאי - להפריד בין עצם הדבר וביאורו, להיות כי אז רק אז הנה הביאור הוא אמיתי.

זאת אומרת, אשר יבדל ביאורם של הנגר והחייט את יופי מלאכתם בחרושת עץ והתפירה, מביאורו של המנגן בפה ובכינור והדומה במעלת השיר וזמרה; ולא ישוה ביאור התוכן במעלת חכמת התכונה לביאורי הרופא במעלת חכמת הרפואה ובעילוי סגולת הצמחים; ולא ידמו ביאורי חכמי המחקר חוקרי הנפש וכוחותיה לביאורי חכמי חקירה האלקית - להיות כי כל מדע וחכמה, הנה מלבד זאת שיש לה סגנון מיוחד, הנה יש לה הנחה יסודית מיוחדת.

כאמור לעיל אשר תורת חסידות חב"ד, עם היותה חקירה אלקית עיונית עמוקה ונפלאה בעצם מהותה, הנה בכל זה נתיבותיה ארחותיה ודרכי לימודה, הבנתה והשגתה המה כשארי המושכלות העיוניות.

ההנחה היסודית בתורת החסידות, היא, אשר תעודת האדם ותכלית ירידת נשמתו להתלבש בגוף, הוא השגת השלימות בעבודת ה', בקנין אהבת ד' ויראתו ומדות טובות בין אדם לחבירו - רק על פי ההסתכלות והבנה במה רבו מעשיך ה', ומה גדלו מעשיך הוי'. ואשר את זה יוכל להשיג כל החי בישראל, רק על פי התורה והמצוה.

כל דבר חכמה, אף גם היותר עמוקה, והיותר מופשטת מחומר וגשם, הנה בהכרח אשר תעורר את מיתרי הלב באיזה רגש של אחת המדות המחויבת מהבנת ההשכלה ההיא, ואשר רגש זה מביא פועל דבר בחיי היום-יומי לפי מושג המושכל ההוא.

הדבר בפועל הבא על ידי רגש הלב מהבנת ההשכלה, הנה הוא מאמת את אמיתתה של ההשכלה ההיא, ולהיות כי חוק השגת הנבראים הוא מהמאוחר אל המוקדם,

מההשגה אל ההשכלה, מההתפשטות אל הנקודה, ומהמציאות אל המהות – לכן הנה תחלת הביאור בכל דבר הוא בהפעולה, אשר בה ועל ידה תקוה טובה נשקפת להבין ולהשיג את פועל הפעולה ההיא.

ו. הצורך בידיעת מהות התפילה ותנאיה

הוד כ"ק אאמור"ר הרה"ק זי"ע פתח את הקונטרס הראשון³ אשר נתן לתלמידי ישיבת תומכי-תמימים ד' עליהם יחיו, בחדש טבת תר"ס, בנוסח הזה:

הנה בהיות אשר כל אחד ואחד מאנ"ש שואל ודורש איך מתפללים ובמה עובדים את ה' בעבודה שבלב זו תפלה, אמרתי לפרש קצת שיחתי בענין זה.

להיות כי עבודת התפלה היא יסוד מוסד לכל התורה והמצות, על כן הנה ראשית קירוב האדם לעבודת השם יתברך הוא עבודת התפלה.

רו"ל אמרו כי התפלה היא במקום הקרבנות, ובקרבנות הרי צריך להיות כמה דברים: הוידויד-דברים, סמיכה, שחיטה, זריקת הדם, הקטר חלבים. ועל כולם הרי צריך להיות ברור מי הוא המקריב, מה היא ההקרבה, ולמי הוא מקריב.

אשר כל הפרטים האלו ישנם גם בעבודת התפלה:

האדם המתפלל הוא המקריב הקרבן, והתפלה כוללת כמה עניני הקרבן, דהקרבן עצמו הוא הקרבת המדות טבעיים והרגילות, והתפלה הנה לפעמים היא הוידויד-דברים סמיכה ושחיטה, ולפעמים היא זריקת הדם והקטר חלבים. אבל ראשית הכל הוא אשר התפלה היא על החסרון, הלא צריך לדעת כי חסר לו איזה דבר; וצריך לדעת איכות וכמות החסרון, כי אינו דומה הבקשה על חסרון קל, לעומקה ופנימיותה של הבקשה על חסרון הנוגע בנפשו.

גם בהכרח שתהיה איזה ידיעה והכרה לפני מי הוא מתפלל, ומאת מי הוא מבקש בקשתו, כי אינו דומה המבקש דבר מן השר, או המבקש ממי שבידו להמית ולהחיות. אם כן אפוא מוכרח הדבר שידע מעלתו של השר, והפלאת ערך מעלת הגבוה מעל גבוה אשר בידו להמית ולהחיות.

3. הוא קונטרס התפלה.

ואינו דומה משפט רוחני וכעס ח"ו של מעלה, למשפט גשמי, וכדאיתא בגמרא:⁴
 כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם, התחיל
 לבכות. אמרו לו תלמידיו: נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק, מפני מה
 אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום
 כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו עולם, ואם אוסרני אין
 איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו
 בדברים ולשחדו בממון - אף על פי כן הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכין אותי
 לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים,
 שאם כועס עלי כעסו עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם
 ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון.
 וזהו כי ענין עבודת התפלה עצמותה ומהותה אם היתה הגות תום נקודת הלב, אבל
 עם זה הנה בהכרח שיתמלאו תנאים אלו: הכרת מהותו של האדם המתפלל, אם ראוי
 הוא לכך, ולתקן עצמו שיהיה ראוי לכך, ולידע עניני התפלה ועבודתה, ולהתבונן לפני
 מי הוא מתפלל.

ז. תואר 'אדם' ומעלתו על שאר הנבראים

מין האנושי נקרא בארבעה שמות: אדם, איש, גבר ואנוש. שהם ארבעה תוארים
 מיוחדים, אשר כל אחד מארבעה שמות האלו מתאר ענין מיוחד במעלת מין האנושי,
 וחסרונו.

ארבעה שמות אלו, אדם איש גבר ואנוש, הם ארבעה תוארים מיוחדים: שם אדם הוא
 תואר החכמה והמדע; שם איש הוא תואר המדות; שם אנוש הוא תואר החלישות אם
 במעלות החכמה או במעלות המדות; ושם גבר הוא תואר הכח וההגברה על המניעה
 אם בהגברת החכמה או בהגברת המדות, בין שהגברה באה מעצמו או מחוצה לו.
 השם אדם הוא תואר היותר נעלה, והוא תואר השכל והחכמה, אשר בה ועל ידה יכול
 הוא האדם היגע במוחו והעובד בלבו להגיע אל אותו היתרון ביתרון בחיר הנבראים
 על כל החי והנמצא, לא רק בצבא הארץ כי אם גם בצבא השמים, כמו המלאכים
 המשרתים העליונים, ואף גם הנאצלים הראשונים.

4. ברכות כ"ח ע"ב.